

A zöldág¹ funkciói és értelmezési lehetőségei Alcsíkban²

A zöldág mint az ünnep jele és dísze

Az ünnep a hétköznapi soraiból kiemelkedő „kitüntetett időtartam”, „szent” és „vidám idő”, esemény, amely általában szertartásos jellegű, és kisebb vagy nagyobb létszámú embercsoport együttlété jellemzi. Minden kultúrának alapvető jelensége az ünnep, ilyenkor az ünneplő közösség tagjainak lelkét ünnepi érzés hatja át, ami lelki emelkedettséget, feszültséget, szellemi programra irányultságot és izgalmi állapotot eredményez.³

Az ünnepek szerkezetét tekintve elmondható, hogy az ünnep rítusa *szokáscselekvésből*, az azt kísérő *rítusszövegből*, és a rítus résztvevőinek tudatában élő cselekvés tartalmát, funkcióját magyarázó *tudásból* áll.⁴

Az ünnep napja mindig eltérően zajlik, mint a többi nap, így az ünnep jellegét és hangulatát olyan mozzanatok teszik teljesebbé, amelyek alapvetően az élet szerves részei, de az ünnep keretén belül sajátos szerepet, formát kapnak, más kontextusba helyeződnek át, és ez által *szokáselemmé* válnak.⁵ A zöldág-állítást egy ilyen szokáselemnek tekintem, mivel a zöldágak, vagyis a fák, illetve ágak a csiki székelyek mindennapi életének részesei, falvaikat fenyevesek, erdők szegélyezik, sok esetben megélhetési forrást is jelentenek számukra, ugyanakkor ünnepeiken is megjelennek, csak más formában és helyzetben.

Egy szokáselem több nagyobb egységet képző szokásnak lehet az apró részlete, amely a szokások egészétől formailag és funkcionálisan is elválasztható. Ujváry Zoltán ennek példázatául említi éppen a zöldágazást mint szokáselemet, illetve szokásrészletet, amely egyszerre több alkalmon, rítuson megjelenhet: „Ugyancsak a lakodalom hagyományában találjuk a termőágot, a feldíszített zöld gallyat. A zöld

1 Dolgozatomban a *zöldágot* egybeírva használnom, ami alatt egy teljes fát értek, amely fiatal és zöld hajtású, ha pedig különálló gallyat vagy ágat szeretnék megjelölni, akkor különírva fogom használni a szót, vagy ott lábjegyzetben pontosítani fogom a fogalmat. Döntésem oka, hogy ragaszkodom ahhoz, hogy úgy használjam, és értelmezzem a zöldág szót, akárcsak a csiki székelyek, illetve Székely László is egybeírva használja a szót szövegeiben, így én is hozzá hasonló módon szeretnék eljárni.

2 Ezúton mondok köszönetet Bárh Jánosnak, hogy erdélyi kutatóútjain asszisztensként segíthettem a munkáját és saját kutatásokat is végezhettem. Bárh János a Deme Ágnessel való közös tanulmányútjaink költségeit a T049440 sz. OTKA pályázata támogatásával fedezte; az önálló terepkutatásaimat pedig a Szabadtéri Néprajzi Múzeum K105556. sz. (Tradicció és modernizáció Erdély néprajzi képének változásában a 19–21. században. Alap kutatás folytatása a Szabadtéri Néprajzi Múzeum Erdély épületegyütteséhez című) OTKA pályázatának és a Campus Hungary Rövid tanulmányi út ösztöndíjának köszönhetően végeztem.

3 VASAS Samu – SALAMON Ildikó 1986. 14.

4 VASAS Samu – SALAMON Ildikó 1986. 15.

5 VASAS Samu – SALAMON Ildikó 1986. 15.

ágak hasonló jellegű előfordulása a Szt. György-napi gonosztávoltartástól a virágvásárnapi villóágon keresztül a májusfáig a néphagyomány számos pontján ismeretes.”⁶ Hasonló megállapítást teszek az alsíki zöldágazásnál én is, hiszen különböző ünnepek egészének csupán egy mozzanata, része a zöldágak felállítása, amelynek önálló tartalma, funkciója van a rítusokon belül. A zöldág-állítás tehát az alsíki ünnepeknek egy igen jelentős eleme, ami egyben jelzi az ünnepnapot, teljesebbé téve azt, megkülönböztetve a hétköznapoktól. Interjúalanyaim a következő magyarázatokat adták a zöldág-állítás miéértjére: *Zöldágakat állítanak a kultúrhoz, ha itt van a lakodalom, vagy ahol a vendégség folyik, ezzel díszítik az ünnepet.*⁷ *Jelképezi azt, hogy ünnepség van, ünnepelünk.*⁸ *Az ünnepi hangulatot emeli a zöldág.*⁹ *A zöldággal díszítenek.*¹⁰ Láthatjuk, hogy napjainkban az alsíki emberek a zöldágak ünnepeken való jelenlétét azzal magyarázzák, hogy számukra a zöldág az ünnepeknek egy *díszítőeleme*, amely jelzi azt, hogy ünnep van, illetve jelenlétével magasztosabbá, hangulatosabbá teszi az alkalmat.

Emellett a zöldággal az ünneplő közösség egyszerre érzelmeket, illetve szándékot is kifejez, amelyet a következő megnyilatkozások igazolnak: *Ez a tiszteletmegadás ejszen, de régtől megvan.*¹¹ *Mind a tisztelet jele a zöldág.*¹² A zöldág tiszteletet kifejező szerepét kivált az egyházi ünnepeken említették az interjúalanyaim, ekkor az ünnep díszítése mellett a felállított fák és ágak a reménységet, a hitet, a hálát, az ünnepélyességet és a vendégvárást is kifejezik. Például az úrnapi zöldág letörését és hazavitelét a következőképp magyarázta az interjúalanyom: *Mindenki tör le belőle egy kicsit, és valahova felszúrta, hogy az az úrnapi tiszteletből van a házban, aki még úgy hiszen az Istenben.*¹³ *Azzal adnak hálát az Úr Istennek, hogy zöldágot hoznak az erdőről.*¹⁴ Bérnálásakor pedig főként a vendégvárást jelzi és fejezi ki a zöldág: *Az jelenti a legnagyobb ünnepet, valakit várnak olyankor.*¹⁵ Ez így igaz, mert ekkor több pap érkezik a faluba, akiket zöldágakkal fogadnak. Házasulatlan fiatal temetésekor a végtisztelet megadását célozzák meg a felállított fenyőfák: *Ez lett a végtisztelet megadás.*¹⁶

Mindazon kívül, hogy a zöldág az ünnepek díszjele, jele és az ünnepi érzelmek kifejezője, fontos figyelembe venni azt is, hogy sokan megmagyarázhatatlan, szimbolikus jelentéssel is felruházzák a felállított fákat, ágakat. A következők hangzottak el az interjúk készítése során: *Az csak egy szimbolikus dísz.*¹⁷ *Szép, szimbólum, díszesebb.*¹⁸

6 UJVÁRY Zoltán 1980. 14.

7 Bors Endes Margit, 1937, Csíkcsatószeg

8 Darvas Antal, 1949, Csíkcsatószeg

9 Mihály Lajos, 1937, Csíkmenaság

10 Balló Vitos Magdolna, 1944, Csíkcsatószeg

11 Kovács Lukács Margit, 1935, Csíkcsatószeg

12 Bors Endes Margit, 1937, Csíkcsatószeg

13 Miklós Margit, 1926, Csíkcsatószeg

14 Miklós Margit, 1926, Csíkcsatószeg

15 Darvas Antalné Csató Anna, 1949, Csíkcsatószeg

16 Darvas Antal, 1949, Csíkcsatószeg

17 Szöcs Ignác, 1949, Csíkcsatószeg

18 Darvas Antal, 1949, Csíkcsatószeg

A XX. század közepétől egészen napjainkig az alsíki emberek tehát a zöldágot egy olyan ünnepi kellékként határozták meg, amelynek *díszítő* és *jelölő* szerepe van. Amikor feltettem azt a kérdést az interjúalanyaimnak, hogy miért jelenik meg a zöldág az ünnepeiken, és miért ilyen elengedhetetlen, hogy jelen legyen, akkor szinte kivétel nélkül a díszítő, jelző szerepét hangsúlyozták. Amikor pedig a zöldág-állítás eredetére, magyarázatára kérdeztem rá, akkor már nem igazán tudtak válaszolni, és csak annyit feleltek, hogy nem tudják már pontosan, így tanulták, de valamilyen szimbolikus tartalma lehet, amelyet csak az őseik tudhattak.

A zöldág esztétikai funkciója

Ez a fejezet nem válik el teljesen az előzőtől, mivel szintén a zöldágot mint az ünnepek díszítő elemét vizsgálom továbbra is, csak ezúttal művészi megközelítésben. Mindezt azért tartom szükségszerűnek, mivel interjúalanyaim szinte kivétel nélkül a zöldág díszítő, dekoráló funkcióját hangsúlyozták, és azt, hogy mennyire fontos, hogy az ünnepeken a felállított fák szépek, és mutatósak legyenek. Ennek következtében a zöldágra úgy tekintek, mint egy *folklór alkotásra*, amely bizonyos ünnepeken jelenik meg.

A zöldágak felállítása és felhasználása az ünnepi alkalmakon közösségi jelleget mutat. Ez azt jelenti, hogy a falu egy kisebb közössége együttesen végzi a zöldág-állítás folyamatát: együtt mennek ki az erdőre, együtt választják ki és vágják ki a megfelelőnek, tetszetősnek tartott fákat, együtt viszik haza, ott kidíszítik és felállítják. A zöldág-állítás egész „ceremóniája” közben a közösség tagjai egymásra vannak utalva, már a fa kiválasztásánál is kikérik egymás tanácsát, a fák elhordása is csak együttes erővel végezhető, és a fák díszítése és felhasználása közben is a tagok megbeszélnek, véleményezik ízlésük szerint az általuk végzett díszítő folyamatot. A következő megnyilatkozás is erről tanúskodik: *Az emberek olyanok, hogy amikor elhozták a zöldágot, hogy megcsináltuk, s jött az egyik s megkérdezi – Tetszik neked, ahogy kinéz? – Kicsit rendezd meg, hogy egyenesen álljon, szinte szintbe legyen egymással.*¹⁹

A májusfaállítás viseli magán legkevésbé a közösségi jelleget, mivel ezt a folyamatot általában egyedül végezte a legény, esetleg néhány barátja segédkezhetett neki. A jakabágot tehát *egvedi folklór alkotásként* határozhatjuk meg, mivel az nem egy közösség terméke, hanem egyetlen személy műve.²⁰

A folklór alkotások jellemzője, hogy a közösségi igényeknek többé-kevésbé meg kell feleljen, és annak szűrőjén át kell menjen. A zöldágak ünnepeken való felállításának is igen szigorú esztétikai szabálya és rendszere van, amelyet a közösség tagjai minden alkalommal igyekeznek betartani. A következő kritériumokat, szabályszerűségeket állapítottam meg:

1. A fa fajtája. A fa kiválasztásánál odafigyelnek a fa fajtájára, nem mindegy, hogy melyik ünnepen milyen fát állítanak fel, és milyen ágakkal díszítenek. Lehetőleg a szebb, mutatósabb fákat választják ki: *Fenyőt vágnak ki, de a szebbiket, mondják itt*

19 Darvas Antal, 1949, Csíkesatószeg

20 VOIGT Vilmos 1972. 149.

nálunk, hogy fehér fenyő. A fehér fenyőnek van a legszebb cserikéje, tülevele olyan ezüstös.²¹ A fehér fenyő az szebb [...] A tuskéje inkább még fényesebb, és szebb, a veres fenyőé az matt. Aztán inkább karácsonykor inkább a fehérfenyőt alkalmazták, minden esetre díszítésként a fehér fenyő szebbé tette.²² Az úrnapijára vágott zöldágakról így nyilatkozott az egyik adatközlőm: Legyen szép, zöld, ez a jellegzetessége, a szép lomblevelű zöltség.²³

2. A fa formája, külső jegyei. A megfelelő zöldágak kiválasztása során a következőkre ügyeltek: *Kell sudár legyen, és a koronája szép legyen, ne legyen hiányos, le törte a szél vagy ilyesmi, minél magasabb legyen. Még a keresztje is rajta, minden fenyőfának kereszt van. Olyan a növése, ez a korona. Minden tavasszal nő egy kereszt. Én gondolom, azért nézik, hogy szebb legyen. Úgy mondjuk murek hegyü^{24, 25} Az a fa nem egy valami, az egy gyönyörű szép fa, mint egy karácsonyfa, annak legyen koronája, legyen szép, vékony szárral, rendes növendék legyen. Annak van egy olyan tulajdonsága, hogy rendes fiatal, friss felnőtt fa legyen, ne egy fiatal fenyőfa tetejét vágják le, ne hegy²⁶ legyen, hanem növendék.²⁷*

3. A fa elhelyezése. A zöldágakat az egyházi ünnepeken, karácsony és húsvét kivételével mindig a templom bejárataihoz állítják, illetve a templom környékéhez, szigorúan párosával: *Ez ilyen párhuzam, rendezettség.*²⁸ Ott is betartott távolságra helyezik el a zöldágakat, megszabott helyekre. Lakodalmon, fiatal temetésén és május elsején is a fák mindig a bejáratok közelében helyezkednek el. A fákat mindig az ünnep helyszínein vagy annak közelében állítják fel, kiemelve és dekorálva a teret. A zöldágak felállításánál rendkívül ügyelnek arra, hogy a fák arányosságot, stabilitást és szimmetriát mutassanak: *Úgy vigyáztak, hogy olyan egyenesen álljon [...] Kicsit hajoljon össze a két ág.*²⁹

4. A fa díszítése. A díszítés folyamatának is megszabott menete és módja van. Lakodalomkor például meghántják a fa törzsét és megfestik: *Pirossal díszesebb legyen, ne legyen csóré.*³⁰ Krepp-papírokkal díszítik, de ott is bizonyos színeket használva, főként piros és fehér papírokat aggatnak az ágakra, kéket és sárgát nem. A zöldágat ünnephez illően dekorálják, például úrnapiján mezei virágokkal díszítik ki a baldachinos, zöldágakból készített oltárokat.

Az ünnepeken felállított zöldágak tehát a közösség esztétikai igényeit és ízlésvilágát jelenítik meg. Mindez folyamatosan továbbhagyományozódik a következő generációk gyakorlatára is. Az adatközlőim elmondásai alapján megállapítható az, hogy az 1930-as évektől alig változott valamit a zöldág felállítása, az fenti sorokban felvázolt kritériumrendszer is ugyanaz napjainkban. Némi változás társadalmi és

21 Darvas Antal, 1949, Csíkcsatószeg

22 Tánczos Simon, 1928, Csíkcsatószeg

23 Szócs Ignác, 1949, Csíkcsatószeg

24 Répa hegyü. A fa koronája répa formájú, alul szélesedő, felfelé keskenyedő.

25 Fazekas Gergely, 1922, Csíkcsatószeg

26 A fenyőfa koronája, azon belül is a teteje.

27 Ábrahám Pirooska, 1946, Tusnád

28 Darvas Antal, 1949, Csíkcsatószeg

29 Ábrahám Pirooska, 1946, Tusnád

30 Fehér József, 1926, Csíkcsatószeg

gazdasági folyamatok átalakulásának hatására természetesen történt. Például a karácsonyfákat napjainkban vásárolt díszekkel dekorálják szívesebben, míg az 1960-as évek előtt inkább házilag készített édességekkel díszítettek. A lakodalmi zöldágnak a törzsét szintén a XX. század végétől már nem megfestett harisnyával díszítették, hanem *szkoccsal*, azaz ragasztószalaggal.

A zöldág mint kommunikációs jel

A zöldág Alcsíkban nem csak az ünnepet jelzi, hanem az emberek közötti kommunikációban is jelentős szerepet vállal. A zöldág által a közösség tagjai információit közölnék egymással. A következő sorokban példákkal kívánom alátámasztani ezt a megállapításomat.

A különböző ünnepeken felállított zöldágak közül mindenkoron a menyasszonyos és vőlegényes házhoz állított lakodalmi zöldágak a legmagasabbak és a leginkább figyelemfelkeltőek. A mezőn is látni lehet, hogy a faluban melyik családnak lesz lakodalom. Interjúalanyaimtól a következők hangzottak el ezzel kapcsolatosan: *Onnan tudták, hogy lakodalom van, hogy zöldág volt.*³¹ *Álmélkodtak rajta a népek, jöttek az idegen falusiak, nézték, tudták, hogy itt lakodalom van.*³² Jelenünkben is tapasztalhatjuk, hogy valóban mennyire figyelemfelkeltőek a faluban felállított lakodalmi fák.

Azon kívül, hogy a zöldág jelzi a házasulandó pár szándékát, körülbelül a XX. század második feléig az ifjú pár státuszát is jelezte a falu, illetve más települések embereinek. Egyik interjúalanyom³³ szerint a zöldágnak „híradó” szerepe volt, amely egyszerre informálta a közösséget arról, hogy az esküvő milyen anyagi státuszban lévő családok között zajlik, illetve, hogy az ifjú pár mekkora népszerűsége tesz szert. Minél magasabb ágak raktak, annál inkább jelezte az ifjú pár anyagi jólétét, népszerűségét és baráti körét. Egy tusnádi adatközlőmtől származó idézet is jól szemlélteti az előbb felvetett megállapítást: *A zöldág állítása is úgy volt, hogy kinek mennyi földje volt, erdője volt, ki milyen családból származott, aszerint ment az ágak magassága. Egy szegényebb fiú nem állíthatott akkor magának egy 6–8 méteres fát. Ezt csak a nagygazda, középgazda, lófő székeltek, csak ezek csinálhatták, meg akinek volt erdeje, ahhoz mérten, hogy egy ilyen fát ki tudott vágni és haza tudta vinni. Az ágállítás nagy dolog volt.*³⁴ A zöldágnak ez a fajta státuszjelző szerepe napjainkra már kevésbé erőteljes, ez inkább az 1960-as évek előtti időszakokra vonatkozik.

Akárcsak a lakodalmi zöldágaknak, a május elsején felütött jakabágaknak is informáló szerepe volt. Ahogyan már a május elseji zöldágazás szokását bemutató fejezetemben is írtam, a jakabágot zömmel annak a lánynak *ütötték*, akinek udvaroltak, vagy aki közkedvelt személy volt. Mindez jelzi a közösség számára, hogy a májuságot kapott lány már eladósorba került, illetve már udvarolnak neki, érdeklődnek felőle:

31 Miklós Margit, 1926, Csíkszatóság

32 Imre István, 1924, Csíkszentmárton

33 Péter Julianna, 1938, Zsögöd

34 Ábrahám Pirokska, 1946, Tusnád

*Reggelre már mindenki tudni akarta, hogy vajon melyiknek ütték.*³⁵ Egyik csíkcekefalvi idős adatközlőm emlékei szerint pedig a XX. század közepe táján ő hallott olyan mondást, amely arra vonatkozott, hogy az a lány, akinek ütötték jakabágat, már megérett a szexuális életre: *a leány a tőkét bé kellett engedje aztán. A közösülést meg kellett engedje.*³⁶

A házasszatlan ifjú temetésén megjelenő zöldágak, amelyek magasan a temetőkapukra vannak téve, szintén a tragédiáról, az idő előtti halál bekövetkezéséről adnak hírt. A sírhoz állított fenyők magassága pedig jelezhetette az elhunyt életkorát.

Azonkívül, hogy némely ünnepen a zöldágaknak informáló és jelző szerepe van, egyes ünnepeken a közösség tagjai, az ünnep és az egyén közötti kapcsolat kiépítésben játszanak szerepet. Ilyen kapcsolatalkakító funkciót tölt be az úrnapiján, illetve a búcsún leszakított nyírfaág, ezt az ágat az otthon maradtoknak hazaviszik, hogy ők is részesüljenek az ünnep hangulatából, és kapcsolatba kerüljenek az ünneppel és az ünneplő közösséggel: *A hazahozatallal, ez egy kapcsolat az otthon maradtok számára [...] Különösen annak a személynek, aki nem vehetett részt személyesen a búcsún, tehát nem volt jelen.*³⁷

A zöldág és a székeley identitás

Mielőtt a zöldág és a székeleyek nemzeti identitásának kapcsolatát vizsgálnám, előtte tisztázom, hogy mit is értek pontosan az identitás fogalmán.

Az identitás egy történetileg meghatározott társadalmi rendszerben alakul ki, amely viselkedési normákat és kollektív szimbólumokat tartalmaz. Ahhoz, hogy az egy nemzethez való tartozás érzése létrejöjjön, szükség van közös határokon belüli együttélésre, közös törvényeknek való alávetettségre és egy egyénre, illetve csoportra egyaránt hatni tudó nemzeti ideológiára.³⁸

A csíki székeleyek társadalmában erősen jelen van az egy nemzethez való tartozás érzése, a magyar nemzet tagjainak, és azon belül is székeleyeknek vallják magukat. Mindennek kialakulásában szerepet játszottak az utóbb említett elmélet tényezői, azaz közös határokon belül, egy adott állam törvényeinek az alávetettei és olyan szociális rendszerben élnek, amelyben közös erkölcsi normájuk és szimbólumkészleteik vannak. Mindemellett ide sorolhatók a különböző hagyományok, szokások és ünnepek, amelyet szintén kollektíven gyakorolnak, birtokolnak, és szintén jelen vannak a nemzeti identitás megszerkesztésében.

A zöldág-állítás mint szokáselem kollektív hagyománynak tekinthető, amely beilleszkedik a csíki székeleyek szimbólumrendszerébe. Az alcsíki néprajzi gyűjtéseim során, miközben a zöldág-állítással kapcsolatban érdeklődtem, szinte kivétel nélkül azt a választ kaptam alcsíki interjúalanyaimtól, hogy ez egyszerűen egy szokás, hagyomány, amely az őseiktől maradt rájuk, így a zöldág *felütése*³⁹ számukra teljesen

35 Gece Imre, 1935, Csíkcszentimre

36 Fehér József, 1926, Csíkcekefalva

37 Péter Julianna, 1938, Zsögöd

38 Etienne Balibar és Immanuel Wallerstein művére hivatkozik: BINDORFFER Györgyi 2001. 31

39 Zöldág felütése alatt a zöldág felállítását értik a csíki székeleyek.

természetes, és az élet szerves részének tekintik: *Ez abszolút spontán, s természetes dolog. Az itteni ember nem azon gondolkodik, az a lényeg, hogy kimegy zöldágért [...] Ő az apjától megtanulta, hogy kell csinálni.*⁴⁰

Mindamelllett, hogy a zöldág-állítást az alcsíki székelyek egy közös szokásnak tartják, az is többször elhangzott tőlük, hogy a bizonyos ünnepeken felállított fiatal fák és ágak a magyarságot, a magyar nemzethez való tartozást jelképezik számukra. Legidősebb adatközlőmmel való beszélgetésem során, amikor az iránt érdeklődtem: mi volt az oka annak, hogy a zöldágak törzsét fehérre nyesték és spirálisan pirossal megfestették, akkor elérékenyülve azt válaszolta: *a magyarságot jelezte,*⁴¹ mivel a fa törzse fehér volt, zöld a lombja, és pirosra volt megfestve. Ezzel magyarázható az is, hogy fehér és piros krepp-papírral díszítik legszívesebben a lakodalmi fák ágait, hogy az magyar nemzeti színekben pompázzon: *Ez a magyar nemzeti szín érződött egy életen át.*⁴² A román színeket (sárga, kék) pedig nemigen használják dekoráláshoz, mivel úgy tartják, hogy azok *oláhos színek: Sárgát, és ilyen kékeket mi nem használunk itt.*⁴³

2013 májusában részt vettem Csíkcsatószeg úrnapi oltárkészítésén, amelynek érdekessége az volt, hogy amikor a zöldágak és virágok alkotta sátorszerű oltár elkészült, akkor az építményre egy nagyméretű magyar zászlót helyeztek. Eközben hallgattam, hogy a jelenlévő helyi lakosok arról beszélnek, hogy a székely nemzeti zászlót is ki kéne rakni a magyar zászló mellé. Végül nem került ki a székely lobogó, de az egyik oltárkészítő megjegyezte, hogy talán majd jövőre kiteszik azt is. Az úrnapi oltárra már évek óta kirakják a magyar nemzeti lobogót, tehát nem az én jelenlétem miatt akarták „magyarosabbá” tenni az oltárt.

A zöldág-állítás mint közös szokáselem és a zöldágak nemzeti jelképekkel való díszítése egyszerre tükrözi az alcsíki emberek nemzeti hovatartozását: egyszerre vallják magukat magyarnak és székelynek. Ezzel párhuzamosan megkülönböztetik magukat a más nemzetiségűektől, észreveszik a másik nemzet kulturális különbözőségeit, amitől tudatos döntéssel fordulnak el.

Az archív fényképeken megfigyelhető, hogy az 1942-es csíkszentgyörgyi és csíkbánkfalvi nemzeti ünnepségen a háborús emlékmű két oldalára fiatal fenyőfákat állítottak fel. Ez azért tekinthető jelentős momentumnak, mivel 1942-ben szükségesnek tartották a helyi lakosok, hogy a *kicsi magyar világ*⁴⁴ ünneplésekor zöldágakat állítsanak fel. Egyértelműen az ünnepség kontextusán belül, nemzeti és székely-magyar szimbólumként jelent meg a zöldág, a nemzeti lobogók a többi nemzeti jelkép mellett (pl.: népviselet, hazafias beszédek).

A magyarság jelképeinek kialakulásában jelentős szerepet vállal a régió és a foglalkozás is. Nyilván azokat tekinti az adott népcsoport szimbólumainak, amelyek életéhez erősen kötődnek, érzelmeiket táplál irántuk, illetve amelyekre asszociációkat sugároz.⁴⁵ Alcsíkban így válhatott a zöldág a nemzeti identitás részévé, és különböző

---

40 Darvas Antal, 1949, Csíkcsatószeg

41 Péter Albert, 1924, Csíkbánkfalva

42 Ábrahám Piroska, 1946, Tusnád

43 Fehér József, 1926, Csíkcekefalva

44 Az 1940–1945 közötti időszak

45 KAPITÁNY Gábor – KAPITÁNY Ágnes 1999. 88–91.

rítusokon pedig annak kifejezőjévé. Ezt bizonyítják a következő beszélgetések részletei is: *A fenyőfa a székelyeknek egy közeli kötődés... Van úgy, hogy úgy elgondolom, s elmegyek egy fenyőfa mellett, vagy valahol látom kivágyva, sajnálom, mint egy embert.*⁴⁶ *Rendszerváltás előtt két illető kiszöktek Magyarországra... Ott munkát vállaltak, osztán dolgoztak, ameddig dolgoztak, de csak a férfiak voltak elmenve, a család itthon volt, gyerek es volt. Osztán közben meglett a rendszerváltás, és hazajöttek, az egyik férfi hazajött, s annak volt egy fia, s azt mondja: mutogatták Magyarországon: milyen szép napraforgó tábla, ilyen szép, olyan szép, és a gyermek azt mondta, csak nem fenyőfa, azt mondta. Úgyhogy, aki fenyőfa mellett nőtt fel [...] Azért mondtam, ki mi mellett nőtt fel, és mi az értéke, érted te-e? Megdicsérték a napraforgó-táblát, hogy milyen szép, de a gyermek azt mondta, csak nem fenyőfa. A fenyőfa mellett nőtt fel, az erdő közelében, neki az volt az érték.*⁴⁷

A helyiek tehát a zöldágat nemzeti jelképnek is tekintik, hiszen az az elképzelés él bennük, hogy a zöldág, főként a fenyő, a magyarságot, illetve a székelységet szimbolizálja. Ennek oka főként abban keresendő, hogy a két települést fenyvesek és havasok veszik körül, amelyek igen erősen kötődnek a helyiek életéhez. Például a lakosok közül többen tagjai a helyi közbirtokosságnak, a havasokban pásztorral legeltetik jószágait, ott működik a fakitermelés, rendszeres munkát végeznek a havasi kaszálókon. Ezen kívül több munkafolyamat, a megélhetés és egyéb tevékenység köti a helyi lakosokat az erdőkhöz, fenyvesekhez, illetve havasokhoz.

A zöldág mint az átmeneti rítusok kelléke

Alcsikban többnyire csak olyan rítusokon állítanak fel zöldágat, amelyeken valami változás megy végbe, ezek pedig főként státuszbeli változások. Ezek közé a rítusok közé sorolom többek között a lakodalmat, a fiatalok temetését, a bérmlást, a papszentelést és a ballagást. A kortárstalálkozó és a templombúcsú nem ebbe a csoportba tartozik, mivel ezeken a rítusokon az egyének nem lépnek át egy másik státuszba, viszont fontos megjegyezni, hogy ilyenkor is változás áll be, hiszen a kortárstalálkózón az egyének új életkorszakba lépnek (30-as, 40-es vagy 50-es éveikbe), illetve a búcsún a hívek megszabadulnak bűneiktől (státuszváltozás nélkül).

Az átmeneti rítus során az egyén egyik helyzetéből, azaz státuszából átlép egy másikba, így előző élete megváltozik, ennek következtében új kötelességekkel, feladatokkal és társadalmi elvárásokkal kell számolnia. Az átmenetet is több részre lehet osztani, Arnold van Gennep elmélete szerint három szakasz létezik: az „elválasztás”, az „eltávolodás” és a „beavatás”.⁴⁸ Ha egy egyén az egyik területről egy másikra lép át, akkor egy bizonyos ideig speciális, köztes helyzetbe kerül: „a két világ közt lebeg”. Ezzel párhuzamosan minden olyan rítuson, amelyen az egyén egy mágikus, vallási vagy társadalmi helyzetből egy másikba lép át, létrejön egy gondolati vagy

46 Ábrahám Piroska, 1946, Tusnád

47 Tánczos Simon, 1928, Csíkszentkirály

48 BALÁZS Lajos 2006. 35.

materiális válasz-sáv.⁴⁹ Gennepe leírja, hogy ha egy rítusban megjelenik egy kettőbe vágott tárgy két része, vagy két ág közt, esetleg valami alatt kell áthaladni, és ehhez hozzákapcsolódik az, hogy az egyén egyik világból átlép a másikba, akkor azt mindenképpen „közvetlen átmeneti rítusként” kell értelmezni.⁵⁰ Az általam kutatott két faluban is megfigyelhető ez, hiszen az egyén a rítusok során mindig átlép a két, egymással szemközt elhelyezkedő zöldág között.

Victor Turner az átmeneti rítus kapcsán használja a „liminalitás” kifejezést, ami az egyén bizonytalan, státusz nélküli állapotát és helyzetét jelöli. Az egyén meghatározatlan helyzetben való létet a közösség számos szimbólummal fejezi ki, amelyekkel ritualizálják a társadalmi és kulturális átmeneteket. A zöldágot is ilyen szimbólumnak tekintem, amely az átmeneti rítusok során az átmenetre és a liminalitásra mutat.⁵¹

Vegyük első példaként a lakodalmat: ekkor a házasulandók egyik társadalmi státuszukból átlépnek egy másikba, a leányból férjezett asszony, a legényből pedig férj válik. Ennek az átmeneti szertartását mindvégig elkíséri a zöldág, hiszen már az ünnepséget megelőzi a legénybúcsú-szerű zöldág-kivágás, amelyhez a legények iszogatása, mulatozása is kapcsolódik. Ez tehát tekinthető egy elválasztó szakaszhoz. A fák *felütése* és díszítése is ehhez a rítusszakaszhoz köthető. Az eltávolodást pedig a lakodalmi nap jelzi, amikor a vőfély kikéri a menyasszonyt. A lakodalmi képeken is jól látható, hogy ilyenkor az ifjú pár vagy a vőfély a ház ajtaja előtt lévő fenyőfák között áll. Továbbá, ahogy már említettem, a lakodalmas házak előtt álló magasra nyúló zöldágak a közösség felé is jelzik a pár társadalmi státuszának a változását, a régi világuktól való eltávolodásukat. A lakodalmi nap lezajlása után, a „mézeshetekben” is állnak még lakodalmi fenyők a kapuk előtt, amikor a házaspár éppen az új helyzetükbe avatódik és épül be. A beépülés szakaszára a következő idézet is rámutat: *A zöldágak egy hétig ott kellett legyenek az esküvő után, egy hét múlva vették le, az volt a megállapodás, az esküvőnek az alapja, hogy rendben van, hogy csendesen viselkednek a fiatalok és a szülők, a csendfenntartó volt, be kellett tartani, nem szabad bántani.*⁵²

A házasulatlan fiatal temetésén az elválasztás rítusával kevésbé találkozunk, a zöldágak megjelenése ezen az alkalmon, pedig az elmulasztott lakodalmat, mint jogot és emberi szükségletet igyekeznek pótolni. Ez főként a közösségnek fontos, mivel az igényli mindennek a megélését, és azt, hogy a halott ifjúnak is megszervezzék a lakodalmát, emiatt nevezhetjük ezt, a házasulatlan ifjú temetését, egyben *kompenzációs rítus*nak is. A halott lakodalma emiatt főként külsőségekben nyilvánul meg: szimbólumokban, jelképekben, rituális eszközökben.⁵³ A zöldág mind a három egyszerre: jelzi az élet megszakadását és az elmulasztott lakodalmat, továbbá egy rituális eszköz is, hiszen a szertartás előtt, alatt és után is jelen van, és elengedhetetlen kelléke a rítusnak. Nézetem szerint nem csupán a lakodalom felidézése céljából vannak felállítva fiatalokú temetésén a zöldágak, hanem egyben határként, kapuként is funkcionálnak

49 GENNEP, Arnold van 2007. 53.

50 GENNEP, Arnold van 2007. 54.

51 TURNER, Victor 2002. 108.

52 Imre István, 1924, Csíkszentmárton

53 BALÁZS Lajos 2006. 231.

az élő világ és a másvilág között átmenetet képezve, mivel amikor a koporsót leengedik a sírba, akkor a sír négy szegletébe állítják fel a fenyőfákat, így a sír felfogható egy kapuként vagy bejáratként, amely a túlvilági életbe vezet. Továbbá nem a lakodalmat jelenítik meg az út menti keresztek két oldalára állított letört hegyű zöldágak sem, hanem inkább azt a keresztény felfogást jelzik, mely szerint a halál után tovább él a lélek a mennyek országában, az örök békeországban, vagyis az Istenhez közel.⁵⁴

A bérálás új keletű szokáshagyományokra építő felnőtté avató egyházi rítus.⁵⁵ Klasszikus értelemben átmeneti rítusként értelmezhetjük, mivel az egyénből a rítus során a gyermekből felnőtt lesz, és a római katolikus egyházközösség teljes jogú tagjává válik. Igaz, vita tárgya lehet ez az elmélet, hiszen sokan később bérálnak, nem a gyermekkor küszöbén, hanem jóval 14 és 15 éves kor felett.⁵⁶ Ennek ellenére a rítus elengedhetetlen kelléke a bérálási nyírfaág, amely egy zsögödi interjúalanyom szerint a következőt hivatott jelezni: *A bevezetést jelzi, a befogadást, azt, hogy reményteltjes, jobb élet vár rá.*⁵⁷

A papszentelés ceremóniája is átmeneti rítus, hiszen laikus személyből klerikus lesz, tehát az egyén életében egy státuszbeli változás áll be. A csíki származású papok szülőfalujában megszervezett *primicián*⁵⁸ nyírfaágakkal szegélyezik a templom bejárataihoz vezető utakat és minden bejáratot. A kultúrházban megrendezett ebédén, más néven *paplakodalmon* is jelen vannak a zöldágak: a kultúrház bejáratához két magas fenyőfát állítanak, ami a lakodalmi zöldágakhoz hasonlatosak, de ezeket a fákat kizárólag fehér szalaggal díszítik. A lakodalmi fa megjelenése a ceremónián nem véletlen, hiszen szándékosan az esküvőt hivatott jelképezni. Egy pap életét a cölibátus jellemzi, ezért a házasságkötés hiányát igyekeznek kitölteni valamilyen módon, ezért használnak az ünnep során olyan szimbólumokat, amelyek a lakodalmat idézik meg. A papszentelés egész ceremóniáját tehát *kompensációs átmeneti rítusként* is értelmezhető, mivel az egyén életében fellépő hiányt, elveszett értéket kívánja pótolni.⁵⁹

Vass Erika A búcsú és búcsjárás mint rituális dráma című doktori munkájában a búcsújárást átmeneti rítusként határoz meg. Van Gennepe szerint ugyanis nem csak az egyének életfordulóihoz köthető ez rítus, hanem a *szent és profán* közötti átmenetekhez is. Továbbá, Van Gennepe olyan jellegű szertartásokat említ példaként, amelyeknél megfigyelhető, hogy „az egyén életének változását a szent és a profán közötti kölcsönhatás hatja át”.⁶⁰ Vass Erika felhívja a figyelmet Turner egyik megállapítására, mely szerint a zarándoklatnak beavatási jellege is van, mivel a zarándok egy magasabb szintű létezésbe lép be. Mindezeket a gondolatokat figyelembe véve, és ennek értelmében elmondhatjuk, hogy az alcsíkiak csíksomlyói búcsún való részvétele és zarándoklata is beleilleszkedik az átmeneti rítus kategóriájába, amelynek állandó jelenlévő eleme a búcsús zöldág. A zöldág a búcsú rítusán a liminális fázisban (maga az

54 KUNT Ernő 2005.

55 BÁRTH Dániel 2007. 200–201.

56 BÁRTH Dániel 2007. 200–201.

57 Péter Julianna, 1938, Zsögöd

58 Primiciának nevezik Csíksóban a pappá szentelés ceremóniáját.

59 VÖRÖS Emese 2004. 35.

60 Arnold van Gennepe munkájára hivatkozik: VASS Erika 2010. 34–35.

út, a kegyhelyen való tartózkodás, és a szenttel való találkozás) és az utolsó szakaszban (hazajövetel) is jelen van. Sőt, a megőrzött búcsúság a későbbiekben a zarándoklat emlékét, és szentségét őrzi. Az ágat bár nem szentelik meg,⁶¹ de mivel a kegyhely helyszínéről származik, ezért az alcsiki emberek szentnek hiszik, *szentelményként* kezelik: elégetik, imádkoznak rá, védő-elhárító szerepet tulajdonítanak neki.

Utolsóként említeném a jakabágállítást, ami nem sorolandó az átmeneti rítusok közé, de mégis fontosnak tartom ebben a fejezetben tárgyalni. Egyrészt azért, mert a fa *felütése* éjszaka történik, ami egy átmeneti időszakot jelent: „Az éjszaka mint átmeneti idő, időszünet két emberi tevékenységgel kitöltött nap között”.⁶² Keszeg Vilmos szerint ekkor a nappal és az éjszaka között lévő határ elmosódik, és egy új, más életforma és életvezetési stratégia jelenik meg.⁶³ Székely László is rámutató, sorsjóló éjszakának tekinti ezt az időszakot, amikor az élők és a holtak világának határai elhalványulnak, és összefolynak.⁶⁴ Másrészt a csiki leányok életének átmeneti időszakát is jelezték a felütött zöldágak, hiszen javarészt azok a lányok kaptak május elsején ágat, akik nem számítottak már gyermeknek, de még felnőtteknek sem minősültek.⁶⁵ Tátrai Zsuzsanna Leányélet című művében is jelzi, hogy azok a lányok kaphattak jakabágat, akik bizonyos életkort betöltöttek már, nagyleánynak számítottak, illetve eladó sorba kerültek.⁶⁶

A fejezet zárásaként megállapítható, hogy a zöldágak valóban jelentős rituális szimbólumai az átmeneti rítusoknak és időszakoknak: különböző világokat, dimenziókat különítenek el egymástól, illetve az átmenetiséget, a változást és a rítus szentségét jelzik.

A zöldág és a szakrális tér

A dolgozatomban már többször olvashattunk arról, hogy a felállított zöldágak az ünnepeken mindig a bejáratoknál helyezkednek el, vagy azoknak a közelében. A tereket, ahol megjelennek a zöldágak, *szakrális*, illetve *szent tereknek* is nevezhetjük.

Szakrális térnek minősül például a templom és annak tere, a kálvária, a temető, a falu út menti keresztjei, vagy bármely olyan hely, ahol kultikus cselekményre kerül sor. Profán térnek nevezzük a mindennapi élettevékenységek terét, amelyekre nem jellemző a szakrális jelleg.⁶⁷ Annak ellenére, hogy a lakóház és annak környéke (pl. udvara) mindennapi tevékenységek színtere is, a lakodalomi ünnepség lezajlása alatt mégis a szakrális tér kategóriájába sorolhatjuk, mivel ez az átmeneti rítus ekkor ezeket a helyszíneket is érinti, szentté téve azokat.

A szakrális terek, helyszínek bejáratnál, illetve környékén felállított zöldágakról elmondhatjuk, hogy határként vagy küszöbként funkcionálnak, és a szent és a profán

61 A búcsús nyírfaágat általában a cigányoktól vásárolják meg a hívek a zarándoklat közben.

62 Pócs Éva művére hivatkozik: KESZEG Vilmos 2007. 266.

63 KESZEG Vilmos 2007. 266.

64 SZÉKELY László 1976. 19.

65 Alcsikban kivételt képez Tusnád, ahol napjainkban bármely korosztályban lévő lány kaphat májusfát.

66 TÁTRAI Zsuzsanna 1994. 128.

67 TÁNCZOS Vilmos 1999. 134.

tereket választják el egymástól. A nyílásnak, illetve küszöbnek igen gazdag kultúrtörténeti adatai vannak. Mircea Eliade szerint a nyílást különböző ábrázolással fejezték ki: „a bekerített szent területen léphet kapcsolatba az ember az istennel; kell lennie tehát egy felfelé vezető ajtónak, amelyen az istenek leereszkedhetnek a földre, és az emberek szimbolikusan felemelkedhetnek az égbe”.⁶⁸ A zöldág tehát egy központi elválasztó határ, amelynek segítségével az emberek a profán világból felemelkedhetnek a szent világba, ahol közelebb érezhetik magukat az Istenhez. Nem véletlen, hogy a paplaktól vezető utat is zöldágak szegélyezik egészen a templom bejáratig, hiszen a pap ad áldást a szakrális rítusokon, illetve ő a közvetítő a római katolikus hívek és az Isten között. Azért válik fontossá, hogy útját zöldágak kísérjék, hogy segítségükkel Isten által ő is áldásban, erőben részesüljön, közelebb kerüljön a szenthez, az Istenhez, miképpen eredményesebben tud kapcsolatot teremteni hívei és az Isten között is. Minden alcsíki ünnepen, amelyen a templom bejáratait fiatal fákkal szegélyezik (lakodalom, fiatal temetése, bémálás, papszentelés, templombúcsú, kortárstalálkozó) az utóbb leírt célt szentesítik meg a zöldágak.

A lakodalom rítusán egyszerre állítanak zöldágot a templomhoz, a kultúrházhoz, a lakodalmas házakhoz, sőt, némely faluban az út menti keresztekhez is. Ezek a zöldágak a térben két státusz dimenzióját különítik el egymástól. Ez alatt értem például a lakodalmas házak kapui és ajtaja előtt felütött fenyőket, amelyek az átmeneti rítus kontextusán belül különít el a két világot, teret és státuszt, átmenetet képezve. A házasulandók köztes státuszát fejezik ki, illetve szabnak határt két különböző társadalmi helyzetük között. Például, a menyasszony még nem feleség, de már nem is hajadon leány, a szülői háznak ajtajánál és kapuinál felállított fák pedig jelzik a határt, a családjától, a szüleitől való megválását, eltávolodását, és egyben egy újba való beilleszkedést is. Így elmondható, hogy a zöldág által válik szent térré a lakodalmi ünnep keretén belül a házasulandók lakóháza is.

A zöldág mint archetipikus kép és mágikus szakrális funkciója

Az általam kutatott alcsíki zöldág is egy archetipikus képnek tekinthető, noha interjúalanyaim a zöldág archetipikus mivoltával tudatosan nincsenek tisztában. Mindössze egy-egy adatközlőm elmondása sugallja azt, hogy a zöldág egy szimbolikus kép, amely azonkívül, hogy az ünnepet jelzi és díszíti, egyben mágikus, kozmikus erővel is rendelkezik. Mindemellett elmondható, hogy a XX. század első felében és az azt megelőző időszakokban élénken élt az az elképzelés, miszerint az ünnepeken felállított zöldágaknak áldásos, mágikus jellegük van. Bizonyítékul szolgálnak Székely László munkái, illetve számos szakirodalom, amelyek közül néhányra fejezetemben is hivatkozni fogok. A következő sorokban tehát meghatározom az archetípus fogalmát, és szemléltetem, hogy a korábbi időkben milyen tartalommal rendelkezett a zöldág, anélkül, hogy mindezt teljes mértékben aktualizálnám jelenünkre is.

A folklórjelenségek alapvető tulajdonsága, hogy erősen jelen van bennük a képi kifejezőmód, illetve a képi nyelv működése. Ezek a képek, másként archetípusok, a

68 ELIADE, Mircea 2009. 19–20.

tudatalatti rétegekben rejtőznek, amelyeket az ember szimbolikusan fog fel, mögöttük mágikus-szakrális erő rejlik, és a szellemi világ üzeneteit hordozzák magukban. Továbbá nemcsak ábrázolnak és jelképeznek ezek a képek, hanem maguk is azonosá lesznek a megjelenített transzcendens valósággal.⁶⁹ A képekben megmutatkozik a szent, ami egyben azonos a valóság megnyilvánulásával is. Ezt Eliade „hierophániának” nevezi, és állításának szemléltetése céljából a kő és a fa kultuszát hozza fel példának, amely szerint a szent követ és fát azért tisztelik bizonyos kultúrkörök, mert nem csupán maga a kő és fa, fizikai mivoltuk jelenik meg bennük, hanem azért, mert maga a természet kozmikus szentsége, a valóság és az örökkévalóság is megtestesül bennük.⁷⁰

Az egyik legismertebb, a fa képéhez kötődő elképzelés az életfához vagy a világfához tartozik, mivel az egész világegyetem megszületése egy kozmikus fához kapcsolódik. Ez a szimbólum igen archaikus, többek szerint a magyar ősvallás elemeit is magába foglalja. Természetesen ez nemcsak a magyar folklór sajátossága, hanem más népek mondáiban, szokásaiban, népköltészetében és díszítőművészetében is megtalálható.⁷¹ James G. Frazer Aranyág című munkájában is megismerkedhetünk különböző népek fakultuszaival, s mint kiderül, ezeket a fákat lélekkel, szellemmel bíró élőlényeknek tekintik, és különböző mágikus szertartásoknál és eljárásoknál gyakorta használják.⁷²

Az archetipikus képek mögött, mint ahogy már említettem, mágikus-szakrális szerep is meghúzódik. A zöldágról is ugyanez mondható el, hiszen a zöld fáknak, gallyaknak hazánkban védő, elhárító és termékenységvarázsló funkciót tulajdonítottak. A mágikus-szakrális jellegű képekről el kell mondani, hogy nem egyértelmű szavakat fejeznek ki, mivel ezek a képzelet olyan belső képei, amelyek az isteni, illetve magasabb igazság megismeréséhez kapcsolódnak, ezért is lenne nehéz szavakkal, verbális módon beszélni ezekről a képekről.

Balogh Júlia szerint a május elsejei zöldágot bajelhárításra használták, amelynek hiedelmét leginkább Székelyföldön őrizték meg. Hársfaágot dugtak a földbe olyan házak elé, ahol betegek voltak, a fa *héját* megfőzték, felét a betegnek adták, a felét a folyóba dobták, hogy a víz magával vigye a bajt.⁷³ Lakatos-Bakó Melinda pedig leírja, hogy a tasnádi úrnap lombsátorból letépett ágaknak szintén védő, elhárító funkciót tulajdonítottak, hazavitték, és az istálló gerendájára tűzték, hogy védjen a *tejelvivő* boszorkányoktól. Ezenkívül ezt az ágot a kisgyermek pámája alá is rakták, mivel szemmel verés ellen hathatósan bizonyult, illetve a tehenet is megcsapkodták vele, hogy *ne álljon be a kórság*.⁷⁴ Szendrey Zsigmond a fölműveléshez kapcsolódóan írja le tanulmányában, hogy a pünkösdi zöldágot a veteménybe szúrják, amely védi a palántákat a hernyóktól és más csapástól.⁷⁵

69 TÁNCZOS Vilmos 2007. 7–10.

70 ELIADE, Mircea 2009. 7–8.

71 LÜKŐ Gábor 1942. 118–125.

72 FRAZER, James G. 1998. 72–88.

73 BALOGH Júlia 1996. 124.

74 LAKATOS-BAKÓ Melinda 1983. 155.

75 SZENDREY Zsigmond 1941. 180–188.

Alcsíkban napjainkban a zöldágak eme mágikus, bajelhárító szerepe eltűnőben van, egyedül az egyházi ünnepeken felállított nyírfa ágának leszakítása, majd leveleinek elégetése rossz idő esetén, jelzik ezt a „maradványt”, hiszen az ekkor elégetett *nyírfalapi* hatásnak bizonyul az *erős eső*, villámlások és természeti csapások ellen, mivel szentélménynek tartják. Továbbá a mai napig a csíksomlyói pünkösdi búcsúról szokás hazavinni nyírfa *hajlát*, így az otthon maradtak is részesülnek a búcsú szelleméből, azonkívül, annyi *Miatyánkot* és *Üdvözlégyet* mondanak el, ahány *lapi*, vagyis levél található az ágon (az ekkor elmondott ima hatásosabbnak bizonyul). A terepkutatásom során csak elenyésző számú interjúalanyom számolt be arról, hogy szintén a búcsús, illetve úrnapi ágat a veteményeskertbe szúrják, vagy a csűr gerendájához rakják, szintén bajelhárító célzattal.

Alcsík falvaiban a lakodalmi zöldágakat a XX. század első felében és az azt megelőző időkből azonosították a pár jövőbeli házasesetével. Úgy tartották, hogy lakodalom után még egy hétig mindenképpen a házak kapuja előtt kell, hogy legyenek felállítva a zöldágak, mert ha hamarabb leszedik őket, akkor a házaseset is olyan rövid lesz. Továbbá nem véletlen, hogy lakodalomkor helyezik el a legtöbb és legmagasabb zöldágakat, minden egyes helyszín bejáratát, amelyet az újdonsült pár érint, fenyők szegélyezik. Ez kifejezi az erőt, az egészséget és a termékenységet,⁷⁶ ez által az ifjú pár szerencsében és áldásban részesedik, s mindez arra irányul, hogy házasesetük a házasságkötés után is „örökzöld” és boldog maradjon. Mindezt érzékletesebben kifejezi a Székely László által felgyűjtött csíki, lakodalmi vőfélyvers: „Kívánom, hogy életük viruló zöldághoz hasonlítson; zöldellő levélként lakozzék náluk a szeretet és béke. Bármilyen csapás és veszély is támadja meg őket, egymást mindig szeressék és oltalmazzák.”⁷⁷ Látható, hogy az élet és annak boldogan való leélése igen hangsúlyos, továbbá kisejlik a szövegből, hogy jövőtől való félelem (csapás, veszély) is megjelenik, amely ellen a fenyőfa képe nyújthat védelmet. Terepkutatásom során egyszer nyílt alkalmam hasonló adatot gyűjteni, amely ugyanezt célozza meg, egy tusnádi adatközlőtől, aki a következőt mesélte el nekem a lakodalmi zöldágakról: *Megtörtént az, hogy nem sikerült úgy, valamely ág félre állott, azt tartották, hogy nem is lesz hosszas a házasság, mert ezek egymást nem szeretik, volt is ilyen. Ott a szomszédunkban, míg én lány voltam, hatalmas vihar jött, s kettétörte az egyiket, akkor annak azt tartották, hogy nagy baj lesz. Meg is halt a lány fiatalasszony korában, két kicsi gyermeket hagyott maga után. A leeresztéskor is, hogy ne hogy eltörjön, s mikor felteszik a fát. Nem babonások a tusnádiak, és az alcsíki emberek, hanem ez úgy megmaradt ősidők óta, ezt tiszteletben kellett tartani... Úgy vigyáztak, ha lett vihar. Volt egy viharban, mentek a szomszédok, s a fákat kitémasztották, hogy egy hétig ne kelljen levenni a fát, hogy ne hogy a fát elszakítsa a vihar.*⁷⁸

A XX. század közepéig szokás volt a lakodalmi fenyők tetejére egy hamuval teli korsót tenni, amelyet valamivel el kellett találni, hogy a korsó eltörjön és a hamu szétszóródjon belőle. Hasonló jelenség figyelhető meg a románok halottas szokásában: egy hamuval teli fazekat, amely a halál által megszállt testet jelképezi, széttörnek

76 SZÉKELY László 1980.

77 SZÉKELY László 1980.

78 Ábrahám Piroska, 1946, Tusnád

az élők védelmére,⁷⁹ hogy nehogy „elvigyen valakit a családból”.⁸⁰ Lehetséges, hogy a csíki lakodalmon belül ez a szokáselem, vagyis a hamus korsó eltörése, is egyfajta bajelhárító mágikus cselekedet volt egykor.

A zöldágaknak mint archetipikus képeknek „antropomorf jelleget” is tulajdoníthatunk, hiszen lakodalomkor azért nem szabad féloldalas, görbe fát kivágni lakodalmi zöldágnak, mert a menyasszony is *eloldalog* majd, hamis lesz a házasesetben: *Mi hallottuk, mikor gyermekek voltunk. Nehogy kicsapós legyen a menyecske*.⁸¹ Balázs Lajos nézete szerint a menyasszonyos házhoz felállított zöldágak erotikus jelképek, amelyek a menyasszonyt és a vőlegényt jelképezik, és az analógiás mágia eszközei is, ezért fordítanak nagy gondot a fák összetársítására, amikor felállítják azokat. Továbbá a fenyő hegye a hímvesztő jelképe, amelyet ha levágnak, akkor a pár a jövőben majd nem tud együtt élni.⁸² Egy másik adatközlőm elmondása szerint, ha álmunkban látjuk, hogy egy fát vágnak ki, akkor az baljós előjel, mert azt jelenti, hogy valaki meg fog halni. Ebben az álomjósolásban a metaforikus kapcsolat szemlélteti, hogy egy személy élete ugyanúgy derékba törhet, mint egy fáé. Még hangsúlyosabbá teszi a fa antropomorf tulajdonságát a következő válasz, amelyet arra a kérdésemre kaptam, hogy miért festik meg a lakodalmi zöldág törzsét spirálisan piros színűre: *A fának a vére is kifolyik, ha lehántják*,⁸³ tehát akárcsak az embernek, a fának is van vére, amelyet a piros színű megfestéssel jelenítenek meg.

A május elsején felütött nyírfa pedig a *szerelemet* hivatott hirdetni, hiszen az udvarló legény saját maga tette a fát kiválasztottja kapuja elé jelzésként. Székely László véleménye szerint pedig annak feldíszítésével *az áldást tisztelik meg*.⁸⁴ Ezenkívül a jakabágnak életet ébresztő és gonoszúzó hatása van, és a nedve a *virics*, a szépség és megifjodás forrása.⁸⁵ A májuszának is lehetett antropomorf tulajdonsága, hiszen a kalotaszegi Nyárszón így magyarázták: „A lányok zöldüjjenek, mint a májusfa”.⁸⁶

Házasulatlan ifjú temetésén pedig a „megtört” fenyő jelképezhetette az életet és a halottat is, hiszen a fa halála az ember halála is.⁸⁷ Az emberi tulajdonságokat, állapotot és sorsot tehát olykor kivetítik a fára, és azonosítják vele. Továbbá a halottkultuszokban az örökzöld növény a másvilági életet is jelképezheti, például egy román halottas énekben a kivágott fenyőfa hidat képez a túlvilágra.⁸⁸

A kortárstalálkozó egy olyan ünnep, amelyen a résztvevők az életkorukat, életfordulójukat ünneplik kortársaikkal együtt. Már eme két szóban, hogy *életforduló* és *életkor*, benne van az *idő* és az *élet* fogalma. Mindezek kapcsolatba hozhatók azokkal a zöldágakkal, amelyeket ilyenkor igen nagy mennyiségben felállítanak, minden egyes helyszín bejáratai előtt, amelyeken a ceremónia zajlik. Sőt, a zöldág mint kép,

79 GAZDA Klára 2001. 302–303.; 2006. 57.

80 Virág Magdolna művére hivatkozik: GAZDA Klára 2006. 57.

81 Fazekas Gergely, 1922, Csíkszatóság

82 BALÁZS Lajos 2004. 183–184.

83 Bartalis András Zsuzsanna, 1973, Pottyond

84 SZÉKELY László 1980.

85 SZÉKELY László 1976. 27.

86 TÁTRAI Zsuzsanna 1994. 129.

87 TÁNCZOS Vilmos 2007. 391.

88 Demény István Pál művére hivatkozik: GAZDA Klára 2006. 54.

ezt a két verbálisan megmagyarázhatatlan fogalmat jeleníti meg, ez a két szó a zöldágban ölt testet.

A szakrális ünnepeken felállított fiatal fenyő- és nyírfák szintén az életet és az erőt testesítik meg, de ezen kívül kapcsolódnak, a szenthez is, hiszen Jézus Krisztust üdvözlik és dicsőítik velük.

A leírtak alapján elmondható, hogy a zöldágat valóban tekinthetjük egy archetipikus képnek, amelyre bizonyítékot a szakirodalmakban olvasott adatok és az a néhány adatközlőm ad, akiknek megnyilatkozása tükrözi, hogy számukra a zöldág mélyebb, szellemi és lelki értéket, szimbólumot képvisel. Igaz, a mágikus cselekvésekhez és varázsláshoz kapcsolódó jellegük már eltűnőben van, de Székely László és mások leírása alapján következtethetünk arra, hogy egykor az általam kutatott alsziki falvakban is erősebb volt a fáknek, és azoknak az ágaiknak ez a fajta szerepük.

IRODALOM

- BALÁZS Lajos
2004 A gyermeknemzés mágikus-rituális előhangolása a lakodalomban.
In: Pócs Éva (szerk.): Rítus és ünnep az ezredfordulón. 181–187.
L'Harmattan; Marcali Városi Helytörténeti Múzeum. Budapest
- 2006 A vágy rítusai – rítusstratégiák. A születés, házasság, halán szokásvilágának lelki hátteréről. Scientia Kiadó, Kolozsvár
- BALOGH Júlia
1996 Szent Mihály havától Kisasszony haváig: jeles napokhoz fűződő néphagyományok.
Novadat Számítástechnikai Bt. Győr
- BÁRTH Dániel
2007 Szempontok a bérnalkozás történeti néprajzi vonatkozásához.
Néprajzi Látóhatár XVI. 3–4. 187–207. Budapest
- BINDORFFER Györgyi
2001 Kettős identitás. Etnikai és nemzeti azonosságtudat Dunabogdányban.
Új Mandátum Könyvkiadó; MTA Kisebbségkutató Intézet, Budapest
- ELIADE, Mircea
2009 Szent és profán. A vallás lényegéről. Európa Kiadó, Budapest
- FRAZER, James G.
1998 Az aranyág. Osiris Kiadó, Budapest
- GAZDA Klára
2001 A román halotti rítusok tárgyi kellékei és a lélek túlvilági útjai.
In: Pócs Éva (szerk.): Lélek, halál, túlvilág. Tanulmányok a transzcendensről II.
302–310. Balassi Kiadó, Budapest
- 2006 A temetkezési szokások funkciói.
In: Deáky Zita (szerk.): Temetkezési szokások az erdélyi románoknál, 1817. Vasílie
Popp orvosi disszertációja. Bécs, 1817. 47–94. (A Néprajzi Látóhatár kiskönyvtára
10.) Győrffy István Néprajzi Egyesület; Erdélyi Néprajzi Múzeum, Budapest
- GENNEP, Arnold van
2007 Átmeneti rítusok. L'Harmattan Kiadó, Budapest
- KAPITÁNY Gábor – KAPITÁNY Ágnes
1999 Magyarság-szimbólumok.
Európai Folklor Központ; Teleki László Alapítvány, Budapest

- KESZEG Vilmos
2007 Van-e szubkultúrája a népi kultúrának?
In: Jakab Albert Zsolt – Keszeg Vilmos (szerk.): Csoportok és kultúrák. Tanulmányok szubkultúrákról. 253–294. BBTE Magyar Néprajz és Antropológia Tanszék; Kriza János Néprajzi Társaság, Kolozsvár
- KUNT Ernő
2005 Az utolsó átváltozás: a magyar parasztság halálképe. Neumann Kht., Budapest
- LAKATOS-BAKÓ Melinda
1983 A májusfa Tasnád Környékén.
In: Kós Károly – Faragó József (szerk.): Népismereti dolgozatok 1983. 150–159. Kriterion Könyvkiadó, Bukarest
- LÜKKŐ Gábor
1942 A magyar lélek formái. Exodus Kiadó, Budapest
- SZENDREY Zsigmond
1941 A tavaszéő, nyár és ősz ünnepekörének szokásai és hiedelmei.
Ethnographia LII. 180–188. Budapest
- SZÉKELY László
1976 Áldásos esztendő. Kézirat. Szegedi Egyetem Néprajzi Tanszék Adattára. Szeged
1980 Életfordulók néprajza. Kézirat. Szegedi Egyetem Néprajzi Tanszék Adattára, Szeged
- TÁNCZOS Vilmos
1999 Népi vallásosság.
In: Demény István Pál – Gazda Klára – Keszeg Vilmos – Pozsony Ferenc – Tánczos Vilmos (szerk.): Magyar népi kultúra. Alapfogalmak. Folklor. Anyagi kultúra. 104–141. Erdélyi Tankönyvtanács, Kolozsvár
2007 Szimbolikus formák a folklórban.
Kairosz kiadó, Pécs
- TÁTRAI Zsuzsanna
1994 Leányélet. Crea Print, Budapest
- TURNER, Victor
2002 A rituális folyamat. Osiris Kiadó, Budapest
- UJVÁRY Zoltán
1980 Népszokás és népköltészet: válogatott tanulmányok.
Hajdú-Bihar megyei múzeumok közleményei, Debrecen
- VASAS Samu – SALAMON Ildikó
1986 Kalotaszegi ünnepek. Gondolat Könyvkiadó, Budapest
- VASS Erika
2010 A búcsú és a búcsújárás mint rituális dráma. Text-Print Nyomdaipari Kft. Győr
- VOIGT Vilmos
1972 A folklór alkotások elemzése. Akadémiai Kiadó, Budapest
- VÖRÖS Emese
2004 A paplakodalom.
In: Barna Gábor (szerk.): Rítusok, folklór szövegek. 31–42. Paulus Hungarus–Kairosz Kiadó, Budapest

Features and interpretations of the “green branch setting” in Lower Ciuc villages

The present thesis concentrates on the folk customs of Lower Ciuc in Harghita-county. In the occasions of feasts, the people of the villages set up at certain places pines or birches, the so-called young trees.

This essay, in addition to the description of the young tree setting in the occasions, attempts to analyze and interpret the tradition of the young tree in the Szekler villages. Accordingly, we underline the functions of young tree setting and the recent changes in the ritual. [Translated by the author]

Brigitta Szűcs